

EZİLMİŞLİĞİN KADİM HALİ: “YETİMLİK”

Yasin AKGÜL**

ORCID: 0000-0002-2766-1787

Öz

Bir kimlik olarak yetimlik; damgalanma ve ötekileştirilme aracılığıyla toplumsal kurumlar tarafından inşa edilmektedir. Yetimlik, annesiz veya babasız olma durumu şeklinde tanımlanırken, toplumsal bir yanılgı olarak sadece babasız olmak durumuyla özdeş tutulmaktadır. Aynı zamanda babasız olmanın bir erkeğin mülkiyetinde olmamak olarak algılanması önem arz etmektedir. Çalışmanın hareket noktası tam da bu ‘olmayan’ ya da ‘eksiklik’ halidir. Sosyal bilimler literatüründe rastlanılan ve her yaş aralığında karşılaşılabilecek bir olgu olarak yetimlik erken ve geç dönem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Erken dönemlerde yetimlikle tanışmak, yetimlik halinin yeniden üretiminde önemli problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Erken dönemlerde toplumsal kurumlar özellikle eğitim kurumları yetimlik halinin problem olarak kodlanmasında önemli ölçüde rol oynamaktadır. Örgün eğitim kurumu olan okullarda düzenlenen özel günler ve haftalar gibi belirli dönemlerde yardım faaliyetleri düzenlenmektedir. Yürütülen bu çalışmalarla “acıma”yı ve “koruyup kollama”yı kendisine şiar edinmiş devletin altyapısal iktidarı yeniden üretilmektedir. Bu çalışma da söz konusu durum üzerine bir düşünme biçimi geliştirmek amacıyla, ‘yetim’ olarak yaftalanan beş kişi ile derinlemesine görüşmeler yaparak durumun öznesi olan kişilerin deneyimlerine odaklanmıştır. Açık uçlu sorulara yer verilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler söylem/betimsel/içerik analizi ortaya konmuştur. Çalışma, Erving Goffman’ın Damga kavramsallaştırması ve Michael Mann’ın altyapısal-müstebit iktidar tahayyüllerinin yetimlik üzerinden nasıl işlediğini ortaya koymasıyla sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Altyapısal-Müstebit İktidar, Damga, Devlet, Öteki, Yetim, Yetimlik

* * MSKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD Yüksek Lisans Öğrencisi
e-mail: yasinnakgul@gmail.com
Makale Gönderim Tarihi: 12.09.2019, Kabul Tarihi: 05.11.2019

The Ancient State of Being Crushed: Orphanhood

Abstract

As an identity, orphanhood is constructed by social institutions mainly through the means of stigmatization and marginalization. Although orphanhood is defined as lack of a mother and a father, it is generally related with lack of a father out of a social misinterpretation. Simultaneously it is important that lacking a father refers to being uncontrolled by a man. This study will focus on such “absence” and “lacking.” As a phenomenon that can be discerned in the social sciences literature and can happen to every individual regardless of age, is divided into two as early and late period. Experiencing orphanhood in an early period causes significant problems in reproducing the state of being orphan. In this early period, the social institutions, especially the institutions of education have a considerable role in the perception of orphanhood as a “problem”. There are charity events held in certain periods in schools. Through such events, the infrastructural power of the state whose main aim is to “pity” and “protect” orphans is reproduced. Having such a concern and perspective, this study focuses on the experiences of five different people who are stigmatized as “orphan” Data derived from in-depth interviewees wherein open ended questions are used has been analyzed through a discourse/descriptive/content analysis. This study ends with how concepts of stigmatization used by Erving Goffman and infrastructural-despotic power developed by Michael Mann is operated through orphanhood.

Keywords: The Infrastructural-Despotic Power, Stigmatization, State, Other, Orphan, Orphanhood

Giriş

Bu çalışma, gündelik hayatta sürekli olarak karşımıza çıkan fakat pek de görünmeyen olgusal bir gerçeklik olarak “yetim¹”lik haliyle ilgilidir. Yetimlik hem toplum hem de devlet tarafından türlü damgalanmalar aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Damgalanmalar aracılığıyla bir tür toplumsal şizofreni nesnesi haline getirilmiş yetimlik bir tür periferiye itilme haliyle benzerlikler

¹ İlk olarak 1300 yılından önce yazılmış bir Kur’an-ı Kerim tefsirinde geçen bu kelime Arapça “ytm” kökünden “yatim”e dönüşerek dilimize “yetim” şeklinde geçmiştir. Kanonik (genel olarak doğru kabul edilmiş yanlış bilgilerin bütünü) bir biçimde yetimlik toplumun büyük bir çoğunluğunca babasız olmakla özdeş tutulsa da, annesiz veya babasız bireylere atfedilmiş bir kelimedir.

göstermektedir.² Toplumsal yapıyı oluşturan kurum ve failerin her biri birer öznel konum ve nesnel konum oluşturucusu ve uygulayıcısıdır. Nesnel konum failerin bizzat fark edilen, altyapısal öğelerden daha çok etkilene konumlarıken; öznel konum nesnel konumun yanında failin; kişisel tarihi, cinsiyeti, etnik kökeni, dili ve yaşının bir toplamı olarak tarif edilebilir. Bu ikisinin aynı anda bireyi toplumun periferisine sabitlediği çok az deneyim söz konusudur. Bu deneyimlerin başında yetimlik gelmektedir. Baba otoritesinin yokluğu, anne olan kadının erkeksizliği ve toplum karşısında savunmaz bırakılmasıyla diğer deneyimlerden tefrik edilmektedir. Toplum ve devlet için yetimlik hali kendi bünyesinde bir ikililik barındırmaktadır. İkiliğin ilkinde, “acıma” hali içindeyken, ikincisinde ise “koruyup kollama” üzerinden yeniden üretilmektedir. Acıma hali açık bir damgalama biçimini gösterirken, koruyup kollama hali de *gizli* bir damgalama biçimini göstermektedir. Acıma ve koruyup kollama halinde devlet, bireylerden farklı bir konumu işgal etmektedir. Bu konumuyla devlet “yardıma muhtaç” damgalı ötekilerine hem acıyan hem de koruyup kollayan olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla, böylesi bir algılama biçimiyle devlet, altyapısal iktidarını yeniden üretirken diğer tüm kendi iktidar biçimlerini de beslemektedir. Bu bağlamda, devletin altyapısal iktidarının asli unsurlarının başında gelen eğitim kurumları, yetimlik halinin yeniden üretilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal bir şizofreni nesnesine dönüştürülen yetimlik haline, devlet geleneksel bir psikoterapist bakışıyla yaklaşmaktadır. Bir taraftan da yetimlik halinin toplumsal bir ötekilik kalıbı olarak algılanmasının önüne geçmemektedir. Dolayısıyla, aslında böylesi bir yaklaşımla özelde yetimlik halini genelde de ötekilik hallerini bir tür kader anlatısı olarak kabul ettirmektedir³. Geleneksel terapist devlet, kişinin kendi benliğini gerçekleştirmesini sağlamak, yaşamına anlam kazandırmaktan çok anlamın kendini gerçekleştirilmesiyle beraber kişinin kendini gerçekleştireceğini kabul etmektedir. Fakat devlet bir logoterapi⁴st konumuna geçip kişinin anlamlar

² Birçok periferiye itilme durumunun ele alındığı bir çalışma için bkz: (Der) Ünsaldı, Levent. (2016). *Yabancı*, Ankara: Heretik Yayıncılık.

³ Benzer bir takım yönleriyle “siyahi kaderciliği”nin ön plana çıktığı ve W.E.B Du Bois’in siyahilerin köleliği ve kimliği üzerine yaptığı çalışmaya bkz: Du Bois, W.E.B (2011). *The Souls of Black Folk*, New York: Tribeca Books.

⁴ “Bu terim *anlam yoluyla terapi* olarak Türkçe’ye çevrilebilir. *Terapi yoluyla anlam* olarak tanımlanabilecek geleneksel psikoterapi düşüncesinin tam tersidir. Gerçekten de geleneksel psikoterapi anlam ve amaç sorununu açıkça ele alsın bile (yani anlam ve amacı, sahte değerlere, ‘savunma mekanizmalarına’ ya da tepki oluşumlarına indirgemek yerine görünen değeriyle ele alırsa), bunu, mutlu olmak, kendi benliğini ve potansiyellerinizi gerçekleştirmek, olmak istemek istediğiniz şey olmak için Oedipal çatışmanızı çözmeniz, içiştirme korkularından kurtulmanız gerektiğini belirten bir tavsiye havasıyla yapar. Başka bir deyişle anlam kendi başına size gelecektir.” İlgili alan

yolu ve aracılığıyla yaşamına anlam kazandırmasını sağlayacak istidadını kullanmamayı yeğlemektedir. Görünmeyen bir olgusal gerçeklik olarak yetimlik hali toplum tarafından göz ardı edilirken, sosyal bilimler alanında da aynı durumla karşı karşıyadır. Tam da bu noktada, “*altyapısal iktidarın yeniden üretiminde damgalanmış bir öteki olarak yetimlik*” başlıklı sorunsaldan hareketle yapılan çok az sayıdaki çalışmaya katkı sağlamak ve yetimlik halinin toplumsal bir problem ve kanayan yara olarak algılanmasının önüne geçmek amaçlanmıştır. Bu bağlamdan hareketle yapılan çalışmada nitel araştırmaların veri toplama tekniklerinden yarı-yapılandırılmış görüşme soruları ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışma üç kadın ve iki erkek olmak üzere beş kişi ile gerçekleştirilmiş olup, temel veri toplama araçlarından olan gözlem ile desteklenmiştir. Güven temelli bir görüşme gerçekleştirilmesi amacıyla sohbet benzeri bir durum yaratılmıştır. Çalışma için tehlikeli görünmekle beraber esneklik sağlayan bu teknik ile konuya ilişkin nitelik ve problematlere sahip bireylerle görüşülmüştür. Bir bakıma amaçlı örneklem tekniklerinden, ölçüt örneklem kullanılmıştır. Tüm bunların yanı sıra son olarak görüşmeler esnasında elde edilen veriler (sözlü ifadeler, jest, mimik) kişilerin bilgisi dahilinde olmakla beraber yazıya aktarılmıştır. Görüşülen kişilerin demografik özellikleri ise şu şekildedir: **1)** Görüşülen kişi A: Erkek, 22 yaşında öğrenci, öğrenimi lisans. (10 yaşında yetimlikle tanışmış) G-A şeklinde kısaltılmıştır. **2)** Görüşülen Kişi B: Kadın, 22 yaşında, öğrenci, öğrenimi lisans. (5 yaşında yetimlikle tanışmış) G-B şeklinde kısaltılmıştır. **3)** Görüşülen Kişi O: Erkek, 23 yaşında öğrenci, öğrenimi lisans, (12 yaşında yetimlikle tanışmış) G-O şeklinde kısaltılmıştır. **4)** Görüşülen Kişi H: Kadın, 29 yaşında öğrenci, öğrenimi doktora, (10 yaşında yetimlikle tanışmış) G-H şeklinde kısaltılmıştır. **5)** Görüşülen Kişi Ş: Kadın, 21 yaşında öğrenci, öğrenimi lisans, (14 yaşında yetimlikle tanışmış) G-Ş şeklinde kısaltılmıştır. Mustazaflığın da kadim bir hali olarak yetimlik durumu, görüşülen kişilerin ortak ifadeleriyle: *eksik, kimsesiz, dışlanmış, ‘garip’ ve sahipsiz* şeklinde tanımlanmaktadır. Araştırmanın verilerinin toplanması görüşülen kişilerin kendi belirledikleri, kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişilerle, tasarlanan görüşme zamanından önce irtibata geçilmiş ve görüşülen kişilerin istekleri doğrultusunda seçilmiş yer ve zamanlarda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme konusunun sarsıcı bir deneyime tekabül etmesi konunun derinleşmesine ve duygusal anların yaşanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu durumun ortak bir öznel deneyime ve aşinalığa dayanması da arada, bir güven ve dayanışma halininin getirdiği açıklık sağlamıştır. Bahaneler

hakkında daha fazla bilgi almak için bkz: Frankl, E, Viktor. (1994). *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, Çev: Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi syf: 14-36

yaratılarak ortamdaki uzaklaşmış ve notlar alınmıştır. Şöyle ki, “*Telefon çalıyor, lavaboya gitmem gerekiyor, hava almalyım*” şeklinde. Elde edilen görüşme notlarından ve görüşülen kişilerin sözlü olarak aktardıklarından hareketle veriler yazıya dökülmüştür. Elbette, böylesi bir görüşmenin niteliği ses kaydı ve birebir not alma tekniklerine nazaran eksiklikler taşımaktadır. Özellikle, burada çalışma için büyük önem arz eden bir diğer durum ise görüşmeler esnasında sergilenen tavır ve tutumlardır. Görüşme esnasında sergilenen tavır ve tutumlar en genel anlamıyla da halet-i ruhiyeleri bir tür “bedensel bilgi” bağlamında yazı yoluyla tahayyül edilmeye çalışılmıştır. Damgalanmış bir kimlik olarak yetim bireylerin gündelik hayatta maruz kaldıkları sembolik ve psikolojik şiddet biçimlerinin aleni ve zımni etkilerini anlamlandırmaya ve yorumlamaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, gündelik hayat ilişkilerinde yetimlik görünmeyen bir gerçeklik olarak görülürken yardıma muhtaç olma ile özdeş tutulmaktadır. Yetimlik damgasını etkileyen alanlardan birisi olarak eğitim kurumları; sembolik ve psikolojik şiddet unsurlarını bünyesinde barındırırken, devletin altyapısal iktidarını yeniden üretmektedir. Altyapısal iktidarın yeniden üretimi bir taraftan damgalanmayı da beraberinde getirmektedir. Devletin altyapısal iktidarının yanı sıra çalışma temel olarak üç temaya ayrılmaktadır. Bu temalar; yetimliğe, eğitim kurumlarına ve gündelik hayata ilişkin görüş ve problemlerdir.

Muteber Devletin Altyapısal İktidarını Yeniden Üretiminde Damgalanma ve Yetimlik

Bir ötekilik biçimi olarak yetimlik damgalanmalar üzerinden yeniden üretilen bir hal ile ilgilidir. Bundan dolayı, yetimlik üzerine bir tartışmaya başlamadan önce ilk olarak “damga”lanmanın tarihçesinden bahsetmek gereklidir. Erving Goffman, “damga” kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: ‘Ahlaki statüsünde olağan dışı ve kötü ne varsa ifşa etmeye yönelik bedensel işaretleri kasten ilk olarak kullanan Yunanlardır. Bu işaretler bedene kazılır, yakılır ve taşıyıcısının; bir köle, suçlu veya hain olduğuna dair kanıtlar sunmaktaydı. Bu da beraberinde bir ötekileştirmeyi doğurur vaziyetteydi. Bahsi geçen merasimlerle damgalanmış kişiler özellikle kamusal alanın mahremiyetine el sürecek olanlar olarak algılanmaktaydı. Uygulayıcıların asıl amacı damgalı bireyleri kamusal alandan uzak tutmaya yönelikti. Bu durum ilerleyen zamanlarda “modern” yaşam biçimleriyle beraber bazı değişikliklere uğramıştır.⁵ Değişikliklerin başında ise somuttan soyuta (yaralamalar ve

⁵ Modern bir damgalama biçimi olarak Nazilerin II. Dünya Savaşı’nda öteki ilan ettikleri insanlara yaptıkları damgalama biçimleri pre-modern olanlarla (yakma, kazıma, yaralama vb.) benzerlikler taşımaktadır. Naziler tarafından toplama kamplarında, yaşayanlar (sağ tarafa yollananlar) için damgalanmanın somut yaptırımı olarak dövme yapılmıştır.

yakmalardan kimlik, dil, renk ve din gibi damgalamalara dönmüştür) geçme durumu gelmektedir. Dolayısıyla damgalanma biçimleri somuttan soyuta geçmesiyle itibarsızlaştırma biçimini almıştır. “Orta sınıfa mensup küçük bir erkek çocuğu yaşadığı yerdeki bir kütüphaneye gitmekten gocunmayabilir. Fakat profesyonel bir suçlu kütüphaneye gitme eyleminden gocunabilir.

Örneğin, eskiden arada bir yaşadığım yere yakın kütüphaneye gittiğimi ve bilfiil içeri girmeden önce beni tanıyan birilerinin oralarda olup da beni kütüphaneye girerken görmediğinden emin olmak için birkaç kere omuzumdan arkama baktığımı şimdi hatırlayabiliyorum (Goffman, 2014: 32).

Suçlu için kendi alanının kodlarının dışında kalan bir alana dahil olması itibar kaybıyla yüzleşeceği anlamına gelmektedir ve kişi bunun farkındadır. Şimdi yetimlik haliyle ilgili olarak tüm bu bağlamdan hareketle damgalanma iki farklı biçimde cisimleşmektedir. Bunlardan ilkinde, damgalı birey kendisindeki farklılığın insanlar tarafından biliniyor ya da dikkat çekiyor olduğunu varsaymasıyla, ikincisinde ise kendisindeki farklılığı insanların ne bildiğini ne de dikkat çektiğini farz etmesiyedir. Birinci durumda, gözden düşürülmüş/itibarsızlaştırılmış, ikinci durumdaysa gözden düşürülmesi/itibarsızlaştırılması ihtimal dahilinde olan bir ikilem karşımıza çıkmaktadır (Goffman, 2014: 30-33). Çalışma bağlamında tanınma/bilinme için ilk durum yeni çevre, yeni bir iş, yeni bir sosyal hayat içinse ikinci durum olan “belirsiz korku” ele alınmıştır.

Yetimlik gibi durumlarda toplum tarafından üretilen söylem, eylem ve neredeyse aktarımların tümü kendi içinde girdiği dolayımından ötürü bireylerin dışında bir takım güçleri dayatmaktadır. “Bir alan ne kadar heteronomsa o kadar rekabet kusurludur ve bir o kadar da faillerin, bilimsel olmayan güçleri bilimsel mücadelelere müdahil kılmaları ellerindedir. Tersine, bir alan ne kadar özerkse ve eksiksiz ve katışıksız bir rekabete yaklaşmışsa tenkit de bir o kadar kayıtsız

Çünkü Naziler komutanlarından aldıkları emirler doğrultusunda bu dövmeleri yaparken bazı olası durumların farkındaydılar. Olur da Nazi Almanya’sı savaşı kaybeder ve bu aşağı ırktan “insan dışı varlıklar” hayatta kalırlarsa, ömür boyunca üzerinde taşıyacakları bir iz kalsın istiyorlardı. Bu izlerin amacı ise bizzat tutsakların, belki de Neo-Naziler tarafından gelecekte de toplumda bir tür öteki haline getirilmelerini istiyorlardı. Özellikle, dövmelerin tutsakların ‘suçlarına’ göre tasnif edilmesinin sebepleri vardı. Şöyle ki, Nazilerce toplama kamplarında dövme üzerinden damgalanmış bir homoseksüel, insanlara gay ya da lezbiyen olduğunu açıkça söyleyemeyecekken Nazilerin bedenlerine kazıdığı dövmelerin görünür olduğu her vakitte onları toplumsal dışlamaya ve ötekileştirmeye tabi tutacaktı. Yine II. Dünya Savaşı’nda Almanlar tarafından işgal edilen ülkelerin kadınlarının yaptığı işbirliği ve arkadaşlıkların “bedeli” olarak direnişçiler ve örgütler tarafından insanların görünür yerlerine özellikle alın gibi ayyukta bölgelere kesici aletlerle kazınan gamalı haç figürleri örnek verilebilir.

ve şartsız bilimseldir ve sosyal güçlerin müdahalesini (otorite kullanımı, idari cezalar vb.) ihraç edebilir durumdadır." (Bourdieu, 2015: 73). Yetimlik halinin bu özgül konumu devlet ve toplum aracılığıyla kullanıma açık bir alan haline dönüştürmektedir. Bu dönüşüm içinde devletin, bireylere ve kurumlara sirayeti peyderpey inşa edilmiştir. İnşa sürecinde devlet, iktidarını kimi araçlar aracılığıyla yeniden üretmeye meyilli koşullarla şekillenmiştir. "Devlet hem nesnellik içinde (tikel yapı ve mekanizmalar biçiminde) hem de 'öznellik' alanında (zihinsel yapılar, algılama ve düşünme kalıpları tarzında) somutlaşan farklı sermaye türlerinin (fiziksel güç ya da baskı araçları sermayesi, ekonomik sermaye, kültürel sermaye ve sembolik sermayenin) temerküz sürecinin nihai noktası olarak okunmalıdır. Bir tür sermaye ötesi yapısıyla grupları/bireyleri mobilizasyon yeteneğine, sayısız kaynağa ve özgül bir iktidar biçimine sahiptir ve tüm bunlar onu bütün diğer iktidar tarzlarından tefrik eder.⁶ Dolayısıyla zaman içinde bir dizi müdahale etkileşim ve sistemsel gerilim aracılığıyla da kendisini yeniden üretir." (Çeğin, 2014: 33).⁷ Michel Foucault iktidarı, özgürlükleri kısıtlama kabiliyetine sahip olan şekilde tanımlarken, gücünü *giz*'lerinden, sansür mekanizmalarından, toplumsal tabanından, kurum ve yasalarından aldığını ifade etmektedir (Foucault, 2003: 66-71). Michael Mann ise iktidarı, egemen popülasyonuna ve iradesine bakmaksızın kendisini empoze etmeye çalışan yapı olarak tanımlamaktadır.

Mann'ın tanımladığı devlet iktidarı müstebit ve altyapısal iktidar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mann, iktidarı Lewis Carroll'un "Alice Harikalar Diyarında"⁸ adlı eserindeki karakter olan 'Kızıl Kraliçe' (Red Queen) üzerinden tahayyül etmektedir. Müstebit iktidarda, altyapısal iktidarın aksine devletin tüm kurum ve aygıtlarının sivil topluma doğrudan bir nüfuzu söz konusudur. Tüm bölgeler üzerinde politik kararlar ve amaçların ulaşımı ve uygulanması anlamına gelirken, gerektiğinde zor⁹dan beslenir. Kızıl kraliçenin renkli ve farklı idam biçimlerinin aksine altyapısal iktidar; daha sıradan kayıtlarla, belirli

⁶ Mezkur iktidar biçimi, bir arkadaş grubunda herhangi bir gücünden ötürü iktidar konumunu işgal eden bireyin iktidarından daha başka biçimlerde kabiliyetlere sahiptir.

⁷ Özellikle burada devletin özerk iktidarının nasıl kendisini kabul ettirdiği ve yeniden ürettiğine dair Mann'ın görüşleri için bkz: Mann, Michael. (1988). *The Autonomous Power of the State* States, War and Capitalism, Oxford: Blackwell Publishing.

⁸ Bkz: Carroll, Lewis. (2017). *Alice Harikalar Diyarında* Çev: Sinan Ezber, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

⁹ Politik toplumun tahakküme dayalı ilişki biçimlerinin karşısına sivil toplumun hegemonya ve rıza biçimlerini koyan Antonio Gramsci ideolojisi bu ikilik arasında önemli bir paya sahip olarak görmektedir. Bkz: Gramsci, Antonio.(1997). *Hapishane Defterleri*, Çev: Adnan Cemgil, İstanbul: Belge Yayınları. Ayrıca, devletin ideolojik aygıtlarına dair bir okuma için bkz: Althusser, Louis. (1989). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çev: Yusuf Alp, Mahmut Özişik. Ankara: İletişim Yayınları.

düzenlemelerle ve yönetme biçimiyle kendisini var eder. Örnek verecek olursak eğer, vergi belgeleri, nüfus sayımı, kimlikler, tapu kayıtları ya da aklımıza gelecek daha birçok şey “soyutken somutta karşılığı bulunan”¹⁰ bir ilişki bütünlüğüne sahiptir.

Devletin bu ikili yapısı, tarih boyunca değişkenlik göstermiş ve var olmuş dört farklı işlevi yerine getirmeye dahil edilir:

1. İç düzen
2. Dış savunma/saldırganlık
3. Bölgesel altyapı
4. Ekonomik yeniden dağılım (Neep, 2013: 73).

Bu dört farklı işleve +1 olarak iç düşman/öteki yaratmak 1,3 ve 4 numaralı işlevleri lehlerinde beslemeye müsaittir. Yetimlik haliyle ilgili olarak, “yardımsever devlet” imajı yaratılarak iç düzen, bölgesel altyapı ve ekonomik yeniden dağılım işlevleri sürdürülebilmektedir. Dolayısıyla, devletin yeniden üretimi için devreye girecek bahsi geçen etkenlerin meşru zemini, altyapısal iktidarın organlarının ve uygulayıcılarının aracılığıyla sağlandığını hatırlatmakta fayda var. Devletin altyapısal iktidarının uygulayıcısı olan memurlar ve görevliler yaptırımlarının meşru zeminini devlet iktidarından ve hukuktan almaktadır. Damgalanmış ve örselenmiş bir kimlik olarak yetimlik bizzat devletin altyapısal ve müstebit aygıtları aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Özellikle, eğitim kurumu dışarıdan ya da kabaca bir okumayla altyapısal iktidarın bir konfigürasyonu olarak algılanabilir fakat eğitim kurumunun tek taraflı değil ikilik bir yapıyla hem altyapısal hem de müstebit iktidarın uygulayıcısı olduğu savunulmaktadır. (damgalamayla beraber) Keza şöyle ki, ilkokul yıllarında öğretmenlerin her dönem sordukları o meşhur soru:

¹⁰ Burada, soyuttan somuta geçme durumunu bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse, devletin altyapısal yapısal iktidarı soyut bir bütünlük taşıırken bir an da somutlaşabilir. Şöyle ki, acil bir işiniz var ve yetişmeniz gereken yere hız sınırı limitlerinin üzerinde ulaşmaya çalışıyorsunuz. Bu süreç içerisinde, devletin iktidarını fark ettiğiniz tek an soyut bir biçimde hız sınırının üzerinde olduğunuzu düşündüğünüz andır. Somutlaşma durumu ise belirli bir mesafe kat ettikten sonra trafik polisleri tarafından bir çevirme noktasında durdurduğunuz anda gerçekleşir. Muhtemeldir ki, neden hızlı gittiğinize açıklık getirmek ve cezadan kurtulmak isteyeceksinizdir, lakin soyuttan somuta geçip burun teması halinde olduğunuz devlet ve devletin altyapısal iktidarını ve hatta müstebit iktidarı tesis için örgütlenmiş kolluk kuvveti unsuru sizinle temasa geçmeyecektir. Dolayısıyla, devletin ve devletin altyapısal iktidarı ile temasa geçtiğinizi anladığınız an ilk olarak durdurulmanız ve elinize uzatılan “...TL” değerindeki cezayı aldığınız an olacaktır.

Evet çocuklar şimdi, en baştan başlıyoruz. Söyleyin bakayım sırayla, anneniz ve babanız ne iş yapıyor ve kaç kardeşiniz?

Tam olarak bu soru da yukarı bölümlerde bahsedilen amaçlara hizmet etmektedir. Soru dışarıdan bakıldığında herhangi bir sorun teşkil etmiyormuş gibi görülebilir. Elbette, sınıfın içerisinde daha doğru düzgün karakter yapısı ve kişiliği oluşmamış, toplum tarafından damgalanmış bir yetim veya "yoksul çocuğu" yoksa. Gerek aşinalıklardan üzerinden gerekse de görüşme ve gözlemlerden hareketle ifade etmeliyiz ki bu sorunun sorulma anı geldiğinde el ve ayaklarda titreme, sıkışma, terleme, özgüvensizlik veya utangaçlık durumları görülmektedir. Gerilim ve dolu bu an bireyler için belki de devlet ve kurumları aracılığıyla ilk defa (kimliklerdeki ebeveyn sağ/ölü damgalanması dışında) damgalandıkları an olmaktadır. Böylesi bir damgalanma biçimi bir taraftan sembolik bir şiddeti doğururken diğer taraftan psikolojik şiddet biçimlerini üretmektedir. O anda devlet iktidarının soyut varlığı birey için somut bir biçimde bedenlerde ve zihinlerde cisimleşmiştir.

Tabii ki bahsi geçen sorunun kendi içerisinde de bir tutarlılığı vardır. Bu tutarlılık, bizzat bir amaca hizmet etmektedir. Amaç ise öğretmenlerin sorusuyla damgalanmış; yetim, öksüz, 'fakir' ve hatta öğretmenlerin aşağılayıcı deyişleriyle genel olarak "gariban çocukları"na "yardım etmeyi" şiar edinmiş devlet iktidarının kodlarına dayanmaktadır. Yardım etmek veya ediyormuş gibi görünmek doğrudan devletin bir bakıma temel ilkeleri olarak kabul edilmektedir ve bu durum bizzat, hem devletin kurumlarınca hem de işlevini sağlayan memurlarınca da taklit edilmektedir. Genellikle insanların büyük çoğunluğu, başkalarının açtığı yollardan yürür ve hareket eder. Dolayısıyla da taklide dayalı ilişki biçimleri kurgulanır. Taklitler, doğrudan sağduyulu, rasyonel, düzene ayak uydurma gibi birtakım etkileri de kendi içerisinde barındırmaktadır (Machiavelli, 2006: 62). Çünkü düzenin ve uygulamaların taklidi kimilerince huzuru da beraberinde getirmektedir. Özellikle, bu taklit durumları yukarıdan gelen emirler doğrultusunda bir tür "iyilik" olarak görülmektedir.

Eğitim kurumlarında uygulanan sözde yardım politikalarının ideolojik dayanaklarının yanı sıra dini başka birtakım dayanakları da mevcuttur. "Peygamber" in ve "Allah" ın öğretilerinde "*yetime yardım etmek onların başını okşamak*"¹¹ gibi söylem ya da emirlerin olduğu toplumun kimi kesimlerince

¹¹ Benzer ayet ve hadislerden bazıları:

- 1) "Yalnızca Allah'a kulluk edin ve O'ndan başka hiçbir şeye ilahlık yakıştırmayın. Ana babaya yakın akrabaya, yetimlere, muhtaçlara kendi çevrenizde olan yakın

kabul görmektedir. Bu, doğrudan eğitimcilerin büyük çoğunluğu için de bir bakıma meşru bir iyilik dayanağı olmaktadır.¹² Fakat iyilik ve acıma üzerinden üretilen bu söylemler bir başka tutarlılığı da bünyesinde barındırmaktadır. Bu tutarlılığı “soruşturma” şeklinde kodlamaktayız. Sınıf içerisindeki iktidarını kullanarak soru soran öğretmen, çocukların hangi sınıfsal kökenden geldiği, ebeveynlerinin mesleklerinin ne olduğu hakkında bilgi almak ve ona göre davranmak üzere kendini kurmaktadır. Çünkü çocuklardan herhangi birisinin annesi/babası/abisi/ablası ekonomik, sosyal ve sembolik sermayesi yüksek ya da düşük çıkabilir bu da öğretmene duruma göre davranma özgürlüğü tanımlar. Gerilim dolu bu soruların sorulmasından sonra yaşadıkları deneyimler yetim çocuklara farklı stratejiler geliştirmeyi öğretmektedir.

G-A'nın deyişiyile o an bir daha geldiğinde:

Babam dünyada değil öğretmenim

ya da G-B'nin deyişiyile:

komşulara ve uzak komşulara, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa ve elinizin altındaki hizmetçi ve işçilere iyilik yapın iyi davranın.” (Nisa 36)

- 2) “O halde yetime haksızlık yapma ve yüzünü ekşitme, yardım isteyen de hangi çeşit olursa olsun boş çevirme...” (Duha 9-10)
- 3) “... Yetimlere nasıl davranacağınız hakkında sana sorarlar. De ki: “Onların durumlarını düzeltmek onları iyi yetiştirmek en hayırlı olandır.” Ve onların hayatlarını paylaşırsanız unutmayın ki, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah bozgunculuk yapanları da düzeltmeye çalışanları da en iyi bilir.” (Bakara 220)
- 4) Hz. Ebu Hüreyre (R.A.)’dan bildirildiğine göre Rasulullah (S.A.V) şöyle buyurmuşlardır: “Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi gözetip kollayan kimseyle ben cennette şöyle yanyana bulunacağız.” Hadisi bize aktaran Malik bin Enes peygamber (S.A.V)’in yaptığı gibi işaret parmağıyla orta parmağını gösterdi (Müslim, Zühd 42). İlgili ayet ve hadislerle ulaşmak için bkz: www.vuslat.org.tr/Yetimler_ile_ilgili_Ayetler_ve_Hadisler bölümü.

¹² Bu durumun mahiyetini ve toplumda yarattığı kimi etkileri ve özellikle de İslamiyet'teki doktriner yönlerini anlamak veya anlamlandırabilmek için bkz: Çelik, Yılmaz. (2016). “Asr-ı Saadet'te Kimsesiz Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler” *İstem*, sayı:28, syf: 369-388

Bana kimse bir daha o soruyu sormadı, çünkü ben eğitim hayatım boyunca bir daha hiç ilk derslere girmedim. Yani tanışma derslerine, gibi.

Yetimliğe Dair Görüşler

Bu başlık altında görüşülen kişilerin yetimliğe dair deneyimlerinden hareketle tanımlamalar ve bu tanımlamalardan hareketle ortak olan deneyimler serimlenmeye çalışılmıştır. Görüşmeler için birer referans noktası olacak olan ortak noktalarda buluşma ve buradan hareketle bir deneyim repertuarı ortaya çıkartma tüm görüşmelerin güven içinde geçmesi/rahatlık ve açıklık durumları için gerekli görülmüştür. Eğitim kurumlarında hemen ilk günde deşifre edilen bu durumun bir hafta olarak nasıl 'doğurulup büyütüldüğü' de bu noktadan hareketle ortaya konmaya çalışılmıştır. Görüşülen kişilerin kendi tanımlarıyla yetim olma hali ise şu şekildedir:

G-A'ya göre:

Ya ne bileyim yani böyle hani derler ya babasızlık savaşın ortasında komutansız kalmak gibidir diye sanki öyle benim de ya yani benim için yetimlik böyle bir şey

Dinleyici pozisyondan çıkarak biraz daha konuşması istendiği için "ben anlamadım nasıl yani ?" deniliyor ve G-A heyecanla devreye girerek açıklık getirmeye çalışıyor:

Bak şimdi, bir ordunun her şeyi ona yön veren, nerede ne yapması gerektiğine karar veren, askerlerin canlarını emanet ettiği kişi kimdir. E tabi, (masadan doğrularak gülmeye başlıyor ve onanma ihtiyacı hissediyor) bizzat komutanın kendisidir abi öyle değil mi? Düşünsene cephenin ortasındasın ve hep idol aldığın, saygı duyduğun ve neredeyse tapıtığın adam ölmüş. (burada, özellikle belirtmek istedi: Sakın ha söylemlerimin cinsiyetçi olarak görünmesini istemem biraz öyle konuşmuş olabilirim ama o komutan tabi ki bir kadın da olabilir. Karşılıklı kahkahalar atılıyor.) Ha, bak abi şimdi dedim ya işte tam da böyle oluyor yani babasız kalmak, kimsesiz kalmak böyle sanki ne yapacağını bilememek garipsin işte garip yetimlik budur yani.

Tüm bu sözler sarf edilirken belirtmekte fayda var. G-A kişi sıkı bir askeri tarih takipçisi olarak tanımlamakta.

G-B'ye göre ise yetimlik:

Böyle evdesin tamam mı, düşün ki ders çalışacaksın daha küçük bir kız çocuğusun ve evdeki bütün çocuklar kız ve olmayan baban dediğin şey

annen oluyor ve sen kendini her şeyini ona göre şekillendiriyorsun. Yani düşünsene sokağa çıkarken bile bunu düşünmek zorundasın yani yetimliği, çünkü baban yok ya hani affedersin ki hani sana yani nasıl desem ki şey diyebilirler yetim o****u diyebilirler. Niye? Baban yok yani kimse sana sahip çıkamaz arkanda duramaz. Anadolu da böyle bu işler vallahi buralarda falan nasıl bilmiyorum ama ha mesela bir de şey evde ders çalışacağıın olur değil mi böyle okulda öğretmen ödev vermiştir. Ama böyle bir an da eve misafir gelir, evin babası yok hani uslu kız olacaksın gidip böyle hemen onlara hoş geldin, beş gittin falan bunları yapmak zorundasın, yapmazsan olmaz. Dersi bırakırsın bir kenara onları saçma sapan yere hoş tutmaya çalışırsın. Yani uzattım sanki kusura bakma da benim için yetimlik bu ya yani yine kimsesiz kalmak, kimsesiz olmak.

G-Ş'ye göre ise yetimlik:

Bu benim için bir tür ayrıcalıkta yani nasıl desem bilmiyorum şimdi tam anlatamıyorum ama ayrıcalık işte mesela benim babam olmadığı için doğrudan sanki evde baskı dediğimiz şey falan da yok oluyordu. Annem ne desem yapmak zorundaydı. Bir taraftan yetimin doyurucusu çok oluyor ya hani benim bir ton babam olmuştu. Yani baba rolünü bir ton insan üstlendi. Amcam, dayılarım falan yani hatta yeri geldi teyzelerim bile üstlendi. Ben şimdi bile muhakkak günde en az üç kere amcamla, dayımla, teyzemle falan konuşuyorum mecbursun hatta (gülümseyerek anlatıyor) bir taraftan onlar da sorumluluk hissediyor, ben de hissediyorum. Hep aramalıyım yani. Lisede arkadaşlarım sahilde falan erkek arkadaşlarıyla rahat rahat yürüyemezdi ama ben yürürdüm. Niye çünkü annem vardı zaten o da ne diyebilirdi. Benim için erkek hep ön planda bir taraftan öyle söyleyeyim bu feministler falan hiç bulaşmadım hatta buluşmayı da düşünmüyorum. (kahkaha atarak ağzını kapatıyor bir taraftan kucağındaki çantayı sıkarken bir taraftan da diğer elinin baş parmağını soymaya çalışıyor) Sonra bak bir taraftan da şey var yani böyle arkadaşlarım sigara içerdi falan ama evdekilerden korkarlardı, benim babam yok ya ben onların taşıyıcısı gibi sigara paketlerini okul çıkışı eve götürürdüm. Babam olmadığı için biz de bir şey olmazdı diye. Yani bunlar bilmiyorum sana garip gelebilir ama benim için özeldi ayrıcalık işte bir taraftan da kimsenin yaşamadığını yaşamış oldum. Ben bunu kullandım aslında fırsata çevirdim. Mesela böyle okul gezileri falan olurdu ben o gezilere katılırdım. Annem falan aman gitme bir şey olur dediğinde, benim babam yok bana o yüzden böyle yapıyorsun değil mi falan derdim hemen izin verirdi. Ha bir de unutmadan bayramlarda falan böyle ya da ne bileyim harçlık vermeler falan olursa bana bir an da beş olarak verilen paralar on oldu ben de bunları hep böyle ayrıcalık

olarak düşündüm. Ama tabii bir de başka bir tarafı vardı o da böyle şey yaparsın ya hani okula falan gidersin ya veli toplantılarında babamın olmaması çok canımı sıkıyordu. Çünkü annem sanki yetersiz gibi geliyordu. Yetimlik böyle bir şeydi benim için. G-Ş'nin yetimlik hakkındaki düşünceleri diğer tüm kişilerden farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları bir tür avantaja dönüştürme gayesi içerisinde. Fakat diğer kişilerle ortak noktası ise tanışma derslerini yönelik ilk travmalardır. Görüşme esnasında kendi ifadelerinde de belirttiği üzere ekonomik olarak üst sınıftan bir ailenin çocuğu olması diğer kişilerin yetimlik hallerinden farklılaşmasının temel sebeplerindedir.

Görüşülen kişilerin ortak noktası yetimliğin beraberinde toplumsal birtakım dayatmaları da beraberinde getirdiğini ifade ederken, ne kadar G-A bu durumu kabul etmese de iki durumda da patriarkal bir alanın içine doğmalarından ve toplumun ön kabullerinden ötürü babanın bir tür iktidar olarak kodlandığı aşikârdır. Burada, eksiklerin verdiği bir takım içsel ve dışsal etkileri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Eğitim Kurumuna İlişkin Görüşler

Eğitim kurumlarında yetim çocuklarına uygulanan sembolik ve psikolojik şiddetin görünmezliğini tartışmak yerine, burada bizzat bu şiddet biçimlerine maruz kalmış kişilerin yaşadıklarını ve bu durum hakkındaki görüşlerini ifade etmek daha faydalı olacaktır. Genellikle, bu durum damgalanmaya maruz kalmış bireyler arasında bir tür görünürlüğe sahiptir. Özellikle, bu şiddet biçimlerinin kalıcı etkilerinden birisi, hem görüşülen kişilerin söylediklerinden hareketle hem de gözlemlerden hareketle; utanma, özgüvensizlik, aşırı stres, heyecan ve en genel anlamında da 'korkak/korkutulmaya müsait' bir kişiliğin inşasıdır. G-A'nın ilkökul yıllarında yetimliğe dair damgalanma ve şiddet deneyimlerinin ilk olarak nasıl ve nerelerde şekillendiğini veya bunu ilk olarak nasıl hissettiğini sorgularken G-A, yukarıda bahsedilen "soruşturma" sorusuna yönelerek durumu şu şekilde ifade ediyor:

*Şimdi benim babam yoktu ya hani ben de doğrudan fakir ya da garibandım abi ama vallahi bak durumumuz kötü değildi yani kimseye muhtaçlığımız yoktu. Ama abi böyle hocanın ilk derste bana yani hepimize o lanet olası soruyu sorduğu an var ya sana anlatmamam ya o yıkım anını böyle var ya abi elim ayağım zangır titredi, ter bastı konuşamaz gibi oldum. Sıra bana geldiğinde ya ağlayacaktım ya da hiçbir şey söylemeyecektim. Böyle sınıf arkadaşlarım bilirdi ya benim yetim olduğumu öğretmenim başkasına sorun falan dediler onlar öğretmene, ısrarla sordu o da yok nasıl öldü, ne zaman öldü? Yav sanane a***a k*****m ya sanane vallahi aptal bunlar abi kusura bakma,*

bunları yazar mısın bilmiyorum da özür dilerim vallahi (araya girip yazarım benim için sorun değil diyorum ve o da mutabık kahkaha atıyoruz karşılık ve devam ediyor) neyse zamanla baktım bu iş olmuyor dedim ben ilk derslere girmeyeyim. Anneme söyleseler ne olur zaten o da arkamda kadın da bıkmış bu durumdan.

Eğitim kurumlarında belirli zamanlarda yapılan yardımlar, damgalanmaya maruz kalmamış diğer tüm kurum ile ilişkide olan kişiler tarafından işlerliğinin kadim olduğu düsturunu benimsetmeye odaklanmıştır. Bu süreç doğrudan, rıza ve memnuniyet ürettiği için devlet nezdinde altyapısal iktidarını güçlendirmeye ilgilidir. Ders ortalarında, damgalanmış bireylerin ismen okulların müdüriyetlerine veya belirli alanlarına çağırılmaları başka bir ilişki biçimini yani damgalıların birbirlerini bilme ve tanımalarına imkan sağlamaktadır. Bu sayede dağıtıldığında alım ve kullanımı mecburi tutulmuş eşyalar (yiyecek, giyecek, içecek vb.) Damgalanmış bireylerin ebeveynleri ve yetimlerin sağ ebeveynleri arasında da tanınma/bilinme halini doğurmaktadır. Dolayısıyla bu durum da vatandaşın gözünde *devlet, yardıma muhtaca el uzatıyor* anlatısını dolaşıma sokmaktadır. Yardımlarla ilgili olarak G-A'nın anlattıkları şu şekilde yazıya aktarılmıştır:

*Derken abi haa bir de şey vardı bak abi yardım ediyorlar ya hani böyle kendilerince devlet baba yetimini garip bırakmayacak ya hani böyle kapı çalardı dersin ortasında ben ve arkadaşım vardı zaten benim gibi olan bizi çağırırlardı. Eeee, bizi niye çağırır ki zaten ya mont verecek böyle Kızılay dağıtmış gibi turuncu siyah ya da ne bileyim bayramlık falan işte yani. Oraya gittiğimizde sadece şey olmazdı, bizim gibi yetimler, fakirler de olurdu onlar öyle tanınıyorlardı. Neyse abi ya ben bir gün dedim ki öğretmenim bizim ihtiyacımız yok, sonra bana dedi ki müdür oğlum senin de baban yok değil mi nasıl ihtiyacın yok? Sonra ben abi böyle elim ayağım yine tirtir titriyor ağlaya ağlaya önce bahçenin içinde koştum sonra bir köşeye çekildim. Beşinci sınıfa kadar beni okutan Nimet Hoca vardı o beni gördü böyle halden anlayan da bir kadındı. Ağlaya ağlaya ona anlattım. Sonra benimle o da ağladı böyle gözlerinden boyalar falan aka aka tuttu beni elimden müdürün yanına gittik, bir ton bağırdı böyle kadın ağlaya ağlaya hiç unutmuyorum orda, dedi ki bu çocuğun psikolojisinin içine sı****ız bunun sorumlusu sizsiniz dedi.*

(Elleri titremeye, başladı masadaki peçeteyi eline aldı onu ufacık parçalara ayırdı. Gözleri önce hafif doldu, sonra sadece sağ gözünden uzunca hiç ayrılmamış bir gözyaşı aktı, devreye girmem gerektiğini düşündüm. Dedim, bu arada kaç kardeşiniz, bir tek sen misin? Derken aldığım cevaplarla biraz rahatladı ve kendini topladı.)

Abi uzattım, kusura bakma ama böyle oluyor işte hatırlayınca sonra beni öğretmenim eve götürdü. Annemle falan konuştu, tabii bir de evde üçlü bir ağlama faslı orayı hiç anlatmayayım. Düşünsene be abi böyle bir travma işte yani. Okul ya burası okul kardeşim anlat dersini geç ne yani milletin annesi, babası, işi gücü, sanane.

G-A, eğitim hayatında yaşadığı ve şimdilerde de kendisinde iz bırakan bu süreçleri aktardığımız şekilde ifade ederken, konuşma arasında bu durumu bir tür damgalanma olarak değil kader olarak algıladığını ifade etmiştir. Daha sonralarda, üniversite eğitimiyle beraber bir şeylerin farkına vardığını ve içinde olduğu durumun kaderden başka bir şey olduğunu ama ne olduğunu bilmediğini söylemiştir. Zaman geçtikçe bu durumun bir damgalanma biçimi olduğunu öğrendiği ve artık neredeyse tamimiyle kanıksadığı şeylerden birisi olarak yetimlikte şiddet meselesini tanımlıyor:

G-B bu “soruşturma” sorusunun üzerinde bıraktığı etkiyi şu şekilde ifade ediyor:

O sorunun sorulma anı var ya onu umarım hiç kimse yaşamaz yani ben deneyimlemiş birisi olarak söylüyorum benim en korktuğum anlardan birisiydi ya bugün bile üniversitede hocalar benim adımla söyleyince elim ayağım boşalıyor. Mesela üniversite üçüncü sınıftaydım ben, (G-A gibi G-B kişisi de bunları anlatırken masadaki ıslak mendilli parçalara ayırıyor ve anlatırken gözleri tavana doğru dikili bir vaziyette) hoca bize konu verdi. Sunum falan yapacağız işte ya düşün düşün düşün ben bunu nasıl yapacağım hani taa o küçüklükten kalmış ya konuşamama insanların karşısında kendini ifade edemem hep bunu düşündüm durdum. Neyse sunum yapacağım gün geldi, hocaya dedim ki hocam ben oturduğum yerde yapsam olmaz mı? Neyse ki hoca anlayışlıydı da kabul etti. Dedim oh ama yine emin ol ki bir ton kekeleyerek, terleyerek, böyle heyecanla anlattım ama insanlar sanıyor ki sanki bu kadın bilgisizlikten böyle ya da çalışmamış hiç alakası yok inan ki çok çalıştım ve sevdiğim de bir konuydu.

Görüşmenin ilerleyen aşamalarında, ilkokul yıllarına yönelik sohbet açmaya çalışırken G-B'nin gözleri doldu ve yine aynı soru burada soruldu. (kaç kardeşiniz vb.) Kardeşlerinden ve annesinden kısacık bahsederken babasının ölümü kendine göre *politik* olduğu için pek bir şey söylemek istemedi. Daha sonra, kendini toplayarak sohbete devam etti ve şunları ifade etti:

Beni en çok üzen ve bugün bile hala unutamadığım bir şey var, ben onu anlatayım. Ben, sınıfın en çalışkanıydım. Hep birinci oluyordum, ilkokuldayken gerek derslerde gerek aktivitelerde böyle sessiz ve saygılı da bir çocuktum beni severdi herkes, sonra bizi bir gün böyle deneme sınavı gibi bir sınava soktular. Orda da şeydi böyle her sınıfın birincisi Çanakkale'ye geziye götürülecekti. Yani sana ödül veriyorlar işte kendince, neyse ben girdim sınava tabi yine sınıfın birincisi ben oldum. Neyse sonra isimim okundu, müdür çağırıyormuş gittim oraya işte yaklaşık sekiz on kişi falan içerde ayakta bekliyor. Bize işte böyle kitap, defter gibi kırtasiye ürünleri hediye ettiler falan, sonra isimler yazılıyordu. Müdür yardımcısı elini başıma koyarak dedi ki, müdüre 'ya hocam aha bu çocuk var ya bunun babası yok bunu da yazalım gitsin, çocuk' dedi. Ya ben var ya o an böyle öldüm sanki kalbim ağzımda gibiydi. Ağlayarak bağırdım...

(Öyle haykırarak ve huşu ile anlatıyor, sanki o anı yeniden yaşıyor ve karşısında bahsettiği müdür yardımcısı varmışçasına bağıırıyordu. Etraftaki insanların gözleri masaya yöneliyor. Sakinleştirmeye çalışıyorum.)

Ya dedim ben ya ben zaten sınıf birincisiyim ne babası yok diyorsunuz niye bunu söylüyorsunuz bana dedim. Niye böyle yapıyorsunuz, dedim. Ağlayarak koşa koşa eve gittim. Ağabeyim sağ olsun çok anlayışlıydı. Sordu bana, ben de ne olduğunu anlattım. O da bayağı kızdı böyle sinirlendi falan okula gidip müdür yardımcısını falan dövmek istedi. Annem tuttu, sakinleştirdi onu, ben o günden sonra babamın olmayışında hep bir suçlu aradım bu kimi zaman annem oldu, kimi zaman ağabeyim oldu. Ama emin olun ki bu benim için en büyük travmalardan biriydi. Zaten babamın ölümünden dolayı hiç ama hiç sevmediğim devlet, babamı benden alarak beni zaten yetim bırakmıştı. Dedim ya bari okulda benim yetimliğimin peşini bırakın dedim. Hep kin dolu kaldım, okula ve öğretmenlere.

Yetimlik halini yani babasızlığı bir tür "yardıma muhtaç" olmayla paralel nitelikte algılanması yetim bireylerin damgalanma sürecinin en can alıcı problemlerinin başında gelmektedir. Akranlarının arasında "fakirlik" ile yaftalanan yetim bireyler, ister istemez bu anların izlerini taşımaktadır. G-B'nin ifade ettiklerinin bir benzerini yaşan G-O ise hiç unutamadığını belirttiği o anı şu şekilde anlatıyor:

Şimdi şöyle oldu, ben 12.sınıftım okulda dediler ki İstanbul'a gezi düzenlenecek herkes gidiyor ama sınıftan falan ben de dedim ki

evdekilere yük olmayayım hiç söylemeyeyim dedim. Benim o annem gibi sevdiğim tarih hocam da bana gelip dedi ki: 'ben seni götürüyüm oğlum' sonra ben de 'yok' dedim öyle kötü oldum ki anlatamam eve gittim böyle anneme anlattım onlar da bir şekilde parayı bulup buluşturdular beni gönderdiler. Ama öyle kötü oldum ki, oraya gittik böyle hep az para harcamaya çalıştım zaten parayı bulup buluşturdular doğru düzgün harcamaya çalıştım. İnsanlar böyle istedikleri gibi falan harcadılar o durum da kötüydü yani.

G-O, eğitim hayatına dair en yoğun problemleri lisede yaşadığını ifade ederken, bir öğretmenin ona yardım etme girişimi üzerinden yaşadığı travmayı şu şekilde anlatıyor:

Şimdi benim bir tane botum vardı böyle uçlarından soyuluyordu eskiydi ama ben de biraz daha idare eder diye gidip de evdekilere söylemedim. Sonra neyse uçlarından soyulunca bende ona takıldım böyle elimle sürekli uçlarını soyuyordum zevkine yani hoşuma gidiyordu. Neyse benim bir tane de annem gibi gördüğüm bir hocam vardı tarihçi, bir gün sınıfta otururken geldi bana dedi ki 'oğlum okul bitince biraz yürüyelim mi seninle?' Neyse ben de pek anlam veremedim ama 'tamam hocam' dedim okul çıkışı biz yürüyüşe çıktık hoca yürürken dedi ki 'oğlum, ben botlarını gördüm de sana gidip bir bot alalım mı?' Ama varya o an böyle o kadar kötü oldum ki ben o botu kendimi rahat hissediyorum diye soyuyordum kadın da sanıyormuş ki bot alacak parası yok tamam o kadar durumumuz iyi değil ama bir botu alacak kadar da kötü değildi yani ben sadece evdekilere yük olmamak için gidip söylememiştim. Neyse ben sonra gidip evde anlattım durumu abimle annem bana bir ton kızdılar sonra gidip bana bot aldılar (Burada gülümsüyor ve bir eli sürekli bacağının arasına sıkışık vaziyette duruyor)

Sınıflarda ders saatlerinde herhangi bir görevli veya nöbetçi öğrenci aracılığıyla okul idaresinin yardım kampanyaları için kişilerin belirli yerlere çağrılmaları ve isimlerinin okunmasının verdiği korku kalıcı bir takım etkiler bırakmıştır. Bu etkiler yaş ilerledikçe içsel bir kavgaya dönüşmüş ve bireyler bu korkuyu aşmak için kimi stratejiler geliştirmiş veya bu kavgadan vazgeçmiştir. G-O bu konuya ilişkin olarak kavgadan çekinenler konumda görünürken kalıcı izlere maruz bırakılmıştır.

Bu kapı çalma meselesi varya benim en çok takıldığım şey bu konuda, ben böyle adımın söylenip çağrılmasından çok rahatsız oluyordum. Böyle ismin söyleniyor ayağa kalkıyorsun ve birilerinin yanına

gidiyorsun. Sanki acıyarak sana bakan gözler üstündeymiş gibi çıkıp gidiyorsun. Bu benim hayatımın en büyük problemlerinden birisi oldu. (tebessüm ediyor fakat bir taraftan üzüntü içinde) Kendime güvenemiyorum öyle kötü oluyorum ki bazen biriyle konuşurken falan bir de hocam falansa düşün yani kendimi nasıl kötü hissediyorum hemen böyle elim ayağım titriyor. Dudaklarım falan kuruyor, doğru düzgün cümle kuramıyorum. Bak ben mesela sırf bu el titremesinden çaya şeker atmaya bıraktım. Çünkü birleriyle otururken sanki biri bana bir şey diyecek de bir şey olacakmış gibi hissediyorum. Arkadaşlarım falan bana hep kızıyor yakın arkadaşlarım böyle bir yerde otururken falan yeni birisi gelince tanışmak istemiyorum. Arkadaşlarım bana niye düşünüyorsun böyle yeni birileri falan gelince diye kızıyorlar. Ne yapayım elimde olan bir şey değil ki bildiğin istemiyorum yani kötü oluyorum. Bir özgüvenim olsa yok işte ne yapayım diyorum ki benim gibi bu ülkede binlerce insan var onlardan nasıl sınırlayım kültürel sermaye mi var sanki zaten hep böyle büyüdüm bir taraftan annem babam okumamışlar hem.

Benzer bir sınıfsal kökenden gelen G-H okulda, öğretmenlerin ve idarecelerin verdiği bilgiler doğrultusunda yaşadığı şehirdeki birkaç büyük şirketten yardımlar aldığını ifade ederken yetimlik haline ilişkin olarak ilk damgalanma biçimini bu yardımlar sonrasında hissettiğini şu şekilde ifade etmektedir:

*Bir gün derste otururken kapı çaldı zaten öğretmenlerimiz sınıfta kimin bu yardımları alacağını falan biliyorlardı. Sonra isimlerimiz okundu işte müdüriyete gidecek falan diye neyse o an böyle ayağa kalktık sanki herkes bize bakıyormuş gibi falan hissettim ama bir taraftan da böyle mutlu hissediyordum çünkü hediye falan alacaktık ya. Neyse gittik oraya böyle hani ilkokulda falan sıraya girdiğimizde kollarımızı birbirimize yaslardık ya hizaya çekilme durumunu düşün onun gibi işte gittik oraya neyse bir baktım hep okuldaki çalışan çocuklar zaten bize yönelik söylemlerinde de bunları ifade ediyorlardı aramızda hiç öyle tembel tümlek tipler yoktu ya hepsi başarılı çocuklardı. Neyse müdüre hanım böyle isimlerimizi aldı bizim dediler hadi sırayı bozmadan otobüse binin. Biz otobüse doğru yine o nizami düzen biçiminde yürüyoruz. Derken gittik o S***o diye bir şirket vardı oraya gittik bize çanta, bot falan verdiler elli lira da para falan böyle okula döndük neyse üzerimize hepimizin aynı kıyafetler sanki Kızılay dağıtmış gibi o gün damganlandığımı hissettim okulun bahçesine çocuklar vardı böyle*

köşede bekleyenler beni işaret edip gösterdiler o an o kadar kötü olmuştum ki anlatamam sana.

Görüşülen kişilerin birbirinden farklı deneyimleri aslında aynı kapılara aralanan farklı yollar gibi görünmektedir. Ulaşılan bu noktada, bizzat altyapısal iktidarını "yardım" adı altında meşru bir zemine oturtan devlet ve doğrudan onun yasal kurumlarından birisi olan eğitim kurumunun unsurları tarafından çeşitli şiddet biçimleri uygulanmıştır. Görüşülen kişilerin sözlü olarak aktardıklarından hareketle bu bölümde altyapısal iktidarın yeniden üretimi ve damgalanmanın temerküz süreçleri anlatılmıştır. Bu temerküz sürecinin, meşru zemini gözden kaçırılmadan, unutulmaması gereken en önemli noktalardan birisi, Max Weber'den ödünç aldığımız "devlet memurluğunun onuru, üst otoritenin buyruğunu aynen kendi inançlarıyla çakıştıyormuş gibi kabullenmek. Buyruk ona yanlış gelse de devlet memurunun uyarısına karşın otoritenin buyrukta direttiği durumları da kapsar bu." (Bauman, 1995: 42). Devlet nezdinde yapı ve işlev arasındaki ilişkiyi 'masumane' bir onur ile yeniden üretmeye ve ayakta tutmaya çalışan öğretmenin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde sembolik ve psikolojik şiddeti uygulama biçimlerini görmekteyiz.

Gündelik Hayatta Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Görüşler

Bireyler için yetimliğin, kavranması ya da farkına varılması erken yaşlarda, gündelik hayatta karşılaştıkları aile tiplermelerini ve ilişkilerini kendi durumlarıyla karşılaştırmayla başlamaktadır. Çünkü bizzat, bir eksikliğin ya da farklılığın olduğunu anlamak erken yaşlarda keşfedilebilmektedir. Sosyal çevrenin birtakım baskılarıyla, doğrudan ya da dolaylı olarak yetimlik bir tür suçluluk halini de beraberinde getirmektedir.

G-B, yetimlik haliyle ilgili olarak gündelik hayatta karşılaştığı bazı durumlardan şu şekilde bahsediyor:

Hayatımda en çok karşılaştığım sorunlardan birisi şeydi yani öyle hani ne bileyim ya zaten, az önce anlattım okulda yaşadığım sorunları ama tabi böyle yetimlik sadece okulun içinde ya da babasızlık bizim okulun içinde karşılaştığımız bir problem değildi. Her zaman her yerde senin peşini bırakmayan bir şey öyle düşün. Mesela ne bileyim böyle bir dershaneye falan kayıt olacağım zaman işte ağabeyim gerçi benim çok arkamda duruyordu da böyle üzülmemi istemiyordu. Ama yine de ona rağmen böyle dershaneye falan gittiğimizde insanlarla böyle büyüklerimizle falan giderdik. Akrabalarımızla falan annem de olurdu

belki işte orada, hemen şey diyorlardı. Çok öyle durumumuz da kötü olmamasına rağmen böyle işte ya bunun işte bizim çocuğumuzun babası yok da işte hani ona biraz bir indirim yapalım falan filan diye şey yaparlardı. Böyle konuşuyorlardı. Ben orada yine sınıfta gibi kıpkırmızı olurum utanırdım, sanki suçlu gibi ama ne bileyim işte benim bir tane arkadaşım vardı. Mesela, ondan başka kimse beni anlamıyordu, sanki. Hani böyle nasıl desem hep bir şey yapıyorlardı, acıyorlar gibiydi. Öyle işte, böyle oyun falan oynardık, arkadaşlarım bana istemsizce böyle yardım etme gereksiniminde bulunurlardı ya da babasız derlerdi. Tabii buradaki babasız diyenler dalga geçmek için, böyle sokakta falan oyun oynarken ben bunlarla karşılaştım ya hep kendi içimde suçlu aramaya çalıştım. Ne bileyim hiçbir suçu günahı olmasa da abimi annemi suçlu buluyordum. Hatta ölmüş gitmiş adam ya yani onu bile suçluyordum. Niye öldü falan diye böyle sanki ne suçu varsa.

Yetimliğin bir tür problem olarak kodlanması ve yeniden üretilmesinde aile bireylerinin payı oldukça azımsanmayacak büyüklüktedir. Ekonomik olarak alt sınıftan gelen ailelerin çocukların geleceğine dair giriştiği herhangi bir faaliyette yetimliği daha az harcama yapabilmek için kullandığı bilinmektedir. Tabii diğer taraftan mal ve hizmetlerin satıcısı da bu durumu kendi lehine kullanmaktadır. En belirgin örneklerinden birisi olarak karşımıza dershaneler çıkmaktadır. G-H'nin bir dershanede yaşadıkları bu ikili yeniden üretime örnek olacak niteliktedir:

Benim dershaneye gitmem gerekiyordu, bir gün dediler burayı yazar mısın bilmiyorum. Yani çalışmanı başka bir tarafa yöneltmeyi istemem ama cemaatin dershanesiydi. Gittik oraya kayıt olmaya falan sınava aldılar bizi ben girdim sınava zaten başarılı bir öğrenciydim yüzde elli burs kazandım. Sonra annemle gittik müdürün yanına adamlarla annem konuşurken ağladı işte bu çocuğun okuması lazım falan diye çünkü paramız yoktu pek. Sonra adam biraz durakladı falan böyle işte annemi dışarı çıkardı biz oturduk öyle konuşurken bana dedi ki 'ben senin eline silah falan vermiyorum' ben dedim bu adam ne demek istiyor falan epeyce düşünmüştüm sonradan üstüne adam benden doğru düzgün giyinmemi, doğru düzgün hareket etmemi sonra işte ne bileyim böyle ablaların sözlerinden çıkmamamı falan istedi. Ben de dershaneye girebilmek için orda tabii tabii falan dedim beni dershaneye aldılar öyle. Sonra bir gün bir gezi düzenlenecekti. Ben de anneme söylemedim biliyordum çünkü yok diyecekti. Gittim böyle evden para çaldım yerini de biliyorum zaten ordan yirmi lira çaldım böyle gezi zaten on liraydı, kalan on lirayla da bir şeyler alırım falan dedim orda gittiğim yerde,

sonra bir tane kız vardı arkadaşım onların durumu çok iyiydi ama ailesi aşırı muhafazakardı. Kıza gitmeyeceksin falan deyip para vermemişlerdi, ben de dedim kıza hatta bende fazladan on lira var beraber gideriz dedim o da kabul etti beraber gittik. Sonra işte bak burası çok tuhaf ben döndüm geldim aradan zaman geçti böyle hocalara soru soracağım falan öğretmenler odasının önünde beklerken böyle hocaların konuşmasını duydum bak ben paramı falan vermişim herkes gibi hocanın biri müdüre diyor ki hocam ya işte şu H**** var ya onu da götürdük, ben onu duydum o kadar kötü oldum ya arkadaşım ben paramı vermişim zaten o ne demek öyle ya yetimsin ya hani müdürüne benim üstümden prim yapıyor.

Bir tür sosyal dışlanmaya ve ötekileştirilmeye/harici¹³liğe maruz bırakılmış bu kişilerin gündelik hayatta karşılaştıkları problemlerin tamamı onları belki daha güçlü kılmış belki de daha zayıf bir hale getirmiştir (Silver, 1994: 531-578). Aile içerisinde baba figürünün yokluğu toplumsal olarak iktidar eksikliği ile eşdeğer tutulurken bu durum görüşülen kişiler tarafından da zamanla bu şekilde algılanmıştır. Doğrudan bireylerin gündelik hayattaki ilişkilerine yansıyan böylesi bir "eksiklik" kişileri olumsuz etkilemiştir.

Bu arada yukarıda aktarılan sözler sarf edilirken görüşülen kişi bir hayli gergin sinirli ve stresli görünüyordu, muhtemeldir ki anlatırken daha başka hatıralarını da anımsıyordu.

G-A ise:

*Ben, en çok küçükken oturduğumuz sosyal konutlar (ekonomik olarak alt sınıflardan aile ve kimsesiz kişilere belediyelerin yaptığı ve ücretsiz beslenme ve barınma imkânı sağladığı evler) vardı, orada sıkıntı çektiğimi hatırlıyorum tabi yani buralar da okuldan farksızdı yani. Üst katta bir tane topal şerefsiz vardı bizim evin. Bilerek topal diyorum kızma haa bana niye dersin yani o da bana yapıyordu. Sürekli üst kattan bizim eve su atıyordu. Anneme dul bana da yetim p*ç diyordu. Kulağımı çekiyordu hep adam sanki kafayı bize takmış gibiydi. (Gözleri*

¹³ "Bütün toplumsal gruplar kurallar koyarlar ve koydukları bu kuralları bazı zamanlarda ve koşullarda dayatmaya çalışırlar. Toplumsal kurallar, durumları ve bu durumları ve bu durumlara uygun davranışları tanımlarlar; bazı davranışları 'doğru' olarak kabul edip onaylarlar, bazılarını ise 'yanlış' olarak kabul edip yasaklarlar. Dayatılan herhangi bir kuralın ihlalcisi varsayılan kişi; özel bir kişilik türüne sahip olarak görülebilir; ya da toplumsal grubun biat ettiği kurallar çerçevesinde yaşamak konusunda güvenilemeyecek biri olarak değerlendirilebilir. Kuralı ihlal eden kişi, *harici* olarak algılanır." (Becker, 2015: 21).

doluyor ve bu defa hiçbir müdahalede bulunmuyorum.) Neyse bu p*****k hep böyle devam etti ama tabii çocukları da aynıydı. Onları muhtemelen öğütlemişti. Hep dalga geçiyorlardı, ben de dayanamıyordum. Bir gün onun çocuklarıyla misket oynuyorduk ama şey biz cıncık diyorduk ona (burada gülümsüyor) neyse abi şimdi bir gün ben onun oğlunu yendim, tamam mı? Yendim ama şey eeee, böyle vermek istemedi, bana misketleri ben de istedim. Israr edince “yetim p*ç” dedi, şamar attı. Ağladım, böyle var ya nasıl zoruma gitti ama ben belki de o zaman yetim falan ne bilmiyorum ama bana böyle ıııı hani p*ç diyor ya onun kötü bir şey olduğunu biliyorum zoruma gitti, üstüne çıktım ağzını burnunu hırş ettim bir iyice. Neyse bu ağlaya ağlaya eve gitti. O üstteki p*****k var ya hani dedim ya oğlu diye onu çağırdı adam geldi. Böyle hiç unutmam çökmüşüm bir taşın kenarına o o****u çocuğu bana öyle bir şamar attı ki ağzım burnum patladı. Ama tabii abi söylemezse olmaz ya yine yani bana dedi ki “yetim p*ç sen, benim oğlumu nasıl döversin” neyse ben ağla zırla bağırarak eve koştum, ben de babamı çağıracağım diye ağzım burnum kan revan anam kapıyı açtı. Ne oldu falan filan derken kadıncağız banyoya soktu beni yani kral hani şeysin ya babasız, amına koyayım kadıncağız da sesini çıkartamadı. Neyse abi, banyoda ben hala diyorum ki anne babamı çağırırım bu adamı dövsün falan sürekli söyledim ama annem böyle beni yıkıyor, bir yandan bir yandan da ben babamı çağırırım diyorum eeee sonra abi (Burada ağladı, hiçbir şey söylemedim. Yaklaşık iki üç dakika karşılıklı sustuk sonra kendisi devam etti.) neyse valide cevap vermiyordu, arkamı döndüm bir baktım kadın ağlıyor anne çağırırım babamı ne ağlıyorsun? Dedim, demez olaydım o an annem banyo tasıyla kafama gözüme nasıl vuruyor anlatamam abi ama bir yandan da diyor ki ‘geri zekâlı çocuk anla artık anla yav anla baban falan yok, yok, öldü yav öldü anla’...

Bu tür sosyal dışlanmalar ve ötekileştirilmeler “dışarıdan” kimi tahakküme dayalı ilişki biçimleri aracılığıyla kurgulanmış olsa da “içeriden” şeklinde tanımlanabilecek kimi müdahalelerle de yapılmaktadır. G-O’nun babasının ölümünde amcası tarafından uygulanan tahakkümü biçimi gibi, G-O bu durumu şöyle ifade ediyor:

Babam öldü, herkes perişan böyle cenaze geldi, yıkandı falan derken mezarlığa götürdük. Amcam geldi böyle yanıma ‘sen niye ağlamıyorsun?’ dedi. Beni sanki ağlamaya zorladı, benim zaten hiç ağlayasım yoktu ki yani içsel bir şey bu bir taraftan, ben ağlamak istemiyorum yani içimden gelmiyor anlatabiliyor muyum? Zaten

ağlamadım da ama sonra böyle zaman geçtikçe işte bu bahsettiğim olayları falan yaşadıkdan sonra geceleri kafamı yastığa koyduğumda ağlamaya başladım hep. (araya girerek yani insanların yaptıkları öyle mi? Diyorum. Onaylayarak kafa sallıyor hafif bir tebessümle, bir anda babasıyla birkaç defa tavla oynadığını ve onları hatırladığını söylüyor)

Bu toplumsal tahakküm ve dayatma biçimlerinin yanı sıra gündelik hayatta yetim bireylerin üstlenmesi gereken birçok yükümlülük bulunmaktadır. Okulda başarılı olmak zorundadır çünkü yapabilecek başka hiçbir şeyi yoktur ve bir tür mecburiyeti doğurur. Yapıp ettiklerine dikkat etmesi gerekir çünkü ailesine "laf getirmemek" zorunda hissetmektedir. Okuldaki ötekiliğini çalışkan bir çocuk olarak kapatmaya çalışmaktadır. Gerek aşinalıktan gerekse de görüşülen kişilerin ifadelerinden hareketle dikkatli bir hayat sürmek zorundadır. Bu dikkatler elindeki kısıtlı miktardaki paralar, sahip olduğu eşyalar ve hatta arkadaşlık ilişkileri bile olabilmektedir. Bu durumları G-O şu şekilde özetliyor:

Fakat, bir taraftan da güçlü olmak zorundaydım yeni ne bileyim öyle hissediyordum annemin zaten yapısı gereği hiç sesi çıkmazdı yani kadın böyle daha içe kapanık hiçbir şeye karışmayan karar vermeyen bir kadındı. Babam da tam tersiydi, babam öldükten sonra sanki abim babamın rolünü üstlenmişti. Gerçi abimle benim aramda 13 yaş fark var onla alakalı da olabilir ama o böyle şu an isteyeyim, istediğim kadar parayı falan şey yapar bana ama işte ne bileyim kız arkadaşım ile bir problemim falan olsa mümkün değil anlatamam çok mesafeli davranır böyle bu konularda hem o şey yapsa bile ben zaten anlatamam bile. Abim bana para gönderdikçe falan bir taraftan babasızlığımı yeniden hatırlıyorum aslında. Üniversiteye geldiğim ilk zamanlarda çok zorlanmıştım belki yetimliği en çok o zamanlarda hissettim herkes geliyor böyle babam şöyle dedi böyle yaptı, para gönderdi falan. Eve gittim böyle baktım telefonuma benim telefonumda hiç babam diye bir numara kayıtlı bile değildi ki. Böyle hep insanlarla tanışınca işte öğreniyorlar bir şekilde bana diyorlar 'aaaa çok özür dilerim ya çok üzüldüm bilmiyordum kusura bakma' falan diyorlar e başka ne diyeceksin abi zaten ne yani bu eksiklik mi yani niye böyle acıyarak özür falan diliyorsun ki yani.

Gündelik hayatta sosyal çevreden gelen böylesi etkiler pek de önemli bir niteliğe sahip olarak görülmezken o yaşlardaki çocukların geleceğinde büyük etkiler yaratmaktadır. Peter Berger, sosyalizasyon süreçlerini ikiye (birincil sosyalizasyon süreci dediği 0-6 yaş ikincil sosyalizasyon süreci ise 6-11 yaşlarıdır.) ayırırken, bu dönemlerin bireylerin toplumsallığa geçişinde büyük bir

öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Damgalanma ve ötekileştirmelere maruz kalanlar olarak görüülen kişilerin yukarıda bahsettikleri, toplumun bireyler üzerine etkilerini afişe etmektedir. Ekonomik olarak üst bir sınıftan gelinmediği takdirde yetimlik hali yetim bireyler için çok daha zor ilişki biçimlerini doğurmaktadır. Bu ilişki biçimleri gerek anne için gerekse de çocukları için farklı bir takım stratejileri doğurmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz dikkat etme durumu bunun en başında gelmektedir.

Sonuç

Görüülen kişilerin tamamı için yetimlik deneyimiyle tanışma aşaması farklı biçimlerde sorunlara sebebiyet vermektedir. Bu sorunlar görüülen kişilerden sadece bir tanesi (G-Ş) için kalıcı nitelikte olmamıştır. Geriye kalan tüm diğer kişilerin gündelik hayatlarını sürdürme biçimlerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Böylesi bir farklılığın temelinde sınıfsal bir takım konumlanış biçimleri önem arz etmektedir. Eğitim kurumlarında yapılan sosyal yardım faaliyetleri kişilerin geniş kitleler önünde damgalanmasına yönelik ilk yaptırımlar olmuştur. Yine tüm görüşmelerde ortak bir nokta olarak bireylerin babasızlıkla tanışmasından sonra bir suçlu arama eğilimleri kendi ifadeleriyle desteklenmiştir. Damgalanma ve ötekileştirilmelere maruz kalan yetim bireyler bu tahakküm biçimlerinden kurtulmak için eğitim hayatlarında başarılı olmaya çalışmıştır. Yetimliğin toplumsal bir şizofreni nesnesi olarak yeniden üretilmesinde bireylerin yakın çevrelerinin toplumun bir parçası olarak payları büyüktür. Yukarıda çıkardığımız üç ana temanın içerisinde eğitim kurumuna ilişkin görüşler bölümünde ifade edildiği üzere bireylerin eğitim kurumlarında aldıkları yardımlardan ötürü gerek sınıf içinde gerekse de okul içinde damgalandıkları aşikardır. Bu noktada, eğitimcilerin hem taklit noktasındaki yaklaşımları hem de “iyilik” adı altında meşrulaştırdıkları yardım faaliyetleri başlı başına yetimlik halinin bir problem olarak algılanmasını sağlamaktadır. Diğer bir taraftan farklı ilişki biçimlerini doğuran bu yardım faaliyetleri, toplumun ötekileştirdiği ve damgalandığı kişilerin birbirini de tanıma/bilme halini üretmektedir. Devletin altyapısal iktidarını yeniden üretme gayesi yapılan yardımların kabul edilmesi ve kullanılması dayatmalarıyla eğitim kurumuyla ilişkide olan diğer vatandaşlar nezdinde “iyilik” olarak kodlanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla devlet “yardıma muhtaç vatandaşının her daim yanındadır” anlatısının sürdürülebilirliğini dayatmaktadır. Bu durum kimi zaman devletin, kurumlarına ve emri altında çalışan memurlarına iktidarını yeniden üretmek için farklı biçimlerde uygulamaları işe koymayı dikta ettiği bir yöntem olmuştur. İktidarını salt zor ile yeniden üretemeyeceğini bilen devlet, yeri geldiğinde rıza aygıtlarından yardım almaktadır. Devletin altyapısal iktidarında genellikle rıza görünümü kazanmış uygulama ve yaptırımlar esas alınırken asıl

olan tek bir gerçeklik vardır. O da yine kişilerden, ideolojilerden figürlerden, partilerden, iktidarlardan ve tüm bunlardan bağımsız olarak varlığını koruyan devlet iktidarının sürdürülebilirliğidir. Bu durum, soyut bir tartışmanın yansıması olarak görünse de devletin eğitim kurumlarını ideolojik bir araç olarak kullanması bizzat kendi doğasına has bir gerçekliktir. Devletin bu nev-i şahsına münhasır tutumları hayatın her alanında ve her döneminde ötekiler ve damgalar yaratmaya meyillidir. Çalışmada, giz'lerle de olsa yardımsever görünen devletin bizzat kendisi ve kurumlarınca uyguladığı şiddet biçimleri ve damgalara odaklanmaya çalışmak esas alınmıştır. Bu yardımsever tutumlar eğitim kurumlarında yetim bireylerin, kurumun modun operandisine ayak uydurmasını da beraberinde getirmiştir. Hiçbir hareket, ideoloji, iktidar ve en genel anlamıyla hiçbir "şey" toplumsal tabandan destek almadan kendisini yeniden üretemez. Bu varsayımı ise özellikle görüşülen kişilerin ifade ettikleri üzücü gerçeklikler ile destekledik. Çalışmanın temel varsayımlarından olan devletin altyapısal iktidarını yeniden üretmek için eğitim kurumunu bir araç olarak kullandığı varsayımı yine görüşülen kişilerin ifadeleri ile desteklenmiştir. Burada, özellikle sözde yardım kampanyaları üzerinden eğitim kurumlarında kişilere uygulanan şiddet biçimlerini unutmamak gerekmektedir. Böylesi durumlar etrafında yetimlik halini deneyimleyen bir çocuğun başının okşadığı an devletin kurumlarınca uygulanmış; sembolik ve psikolojik şiddetin fiziksel bir boyuta geçtiği andır. Yine gündelik hayatta yetimlerin görünmeyen bir gerçeklik olduğu varsayımı ise eğitimcilerin ilk ders günlerinde ısrarla öğrencilere sordukları "Anneniz, babanız ne iş yapıyor? Kaç kardeşsiniz?" gibi sorulara ilişkin görüşlerle desteklenmiştir. Tabii ki yine eğitim kurumlarında ve gündelik hayatta yetim olmak, genel yanlış söylemiyle babasız olmak, iktidarsız olmakla paralel nitelikte görülmektedir. Çünkü burada erkek olan babanın yokluğu acıma ve koruyup kollama halleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu noktada ailenin ekonomik, kültürel veya sosyal sermayesinin önemi büyüktür. Fakat bir taraftan da bireylerin, toplum ve devlet nezdinde, bahsi geçen sermayelere sahipliği önemsizleştirilirken iktidarsız yani babasız olmaları ön plana çıkmaktadır. Erving Goffman'dan ödünç aldığımız damga kavramı, altyapısal iktidarın ve dolayısıyla toplumsal tabanın en önemli silahlarından birisi olmuştur. Bu silah olma durumu, devlet için altyapısal iktidarını yeniden üretmede, bireyler için ise kendilerini bir tür üst konumda görmede kullanılmıştır. Görüşülen kişilerin, kendi ifadeleri ve gözlemler doğrultusunda şunları ifade etmek faydalı olacaktır. Devlet ve toplum eliyle uygulanan gerek sembolik gerek fiziksel gerekse de tüm bu psikolojik ve hatta politik şiddetin temerküz süreçleri kişilerin, yani çalışma bağlamında yetimlerin hayatlarında büyük eksikliklere sebebiyet vermiştir. Bu sorunlar; toplum içerisinde konuşamama, heyecan içerisine düşme ve fiziki daha birçok

negatif etkilerdir. Fakat, tüm bunlar patolojik birer sorun değil toplumsal bir dayatmayla yukarıda bahsettiğimiz gibi tüm şiddet türlerinin bir araya getirilmesi ile oluşmuş ve giderilmesi pek de mümkün görünmeyen kümülatif sorunlardır. Bu çalışmada bizlerin ve toplumun görünmeyen bir gerçekliği olarak yetimlik haline yönelik damgalanma biçimleri afişe edilmeye çalışılmıştır. Oğuz Alyanak'ın yaşadıklarını aktararak çalışmaya son verirsek, bir etnometodoloji çalışması için Kayseri'ye giden Alyanak, köylüler tarafından dışlanırken, terörist ve ajan muamelesi görmektedir. Bir taraftan da bazı köylüler genç araştırmacıya yardımcı olmaktadır. Aldığı yardımlar sonucunda bir cami bahçesine çadır kurarak orada dinlenmeyi amaçlayan Alyanak, bir anda karşısında jandarma ve beraberinde köyden insanlarla karşılaşır. Jandarma ona neden burada olduğunu sorduğunda elindeki izin kâğıdını çıkararak onlara çalışmasının yasal bir dayanağı olduğunu kanıtlar. Daha sonra bu durumdan etkilenen Alyanak oradan uzaklaşmak ister ve durumu Paul Robinow'dan aktararak şöyle anlatır:

“Sadece yalnız kalmak istedim. Uzaktaki kırlara doğru yürümeye başladım. Malik, beni takip etti. Faslılar, bir kimsenin neden tek başına yürümek isteyebileceğini hiçbir zaman anlamadılar.” (Alyanak, 2015: 33).

Kaynakça

- ALYANAK, Oğuz. (2015). “Toplumsal Analizlerde Konumsallık Tasavvuru” *Modus Operandi* Sayı:1, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- BAUMAN, Zygmunt. (1995). *Modernite ve Holocaust*, Çev: Sûha Sertabiboğlu, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- BECKER, Hovard. (2015). *Hariciler*, Çev: Şerife Geniş-Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- BOURDIEU, Pierre. (2015). *Bilimin Toplumsal Kullanımları*, Çev: Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yayınları.
- ÇELİK, Yılmaz. (2016). “Asr-ı Saadet'te Kimsesiz Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler” *İstem*, sayı:28.

- ÇEGIN, Güney. (2014). "Erken Cumhuriyet Döneminde Rejimin Militarist Özerkliği", (Der): Çeğin, Güney. ve Şirin, İbrahim. *Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- FOUCAULT, Michel. (2003). *Cinselliğin Tarihi Cilt-1*, Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FRANKL, E, Viktor. (1994). *Duyulmayan Anlam Çığığı*, Çev: Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi.
- GOFFMAN, Erving. (2014). *Damga*, Çev: Şerife Geniş, Levent Ünsaldı ve S.N. Ağırnaslı, Ankara: Heretik Yayıncılık.
- MACHİAVELLİ, Niccolo. (2006). *Prens*, Çev: Harun Mutluay, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- NEEP, Daniel. (2013). "State, Space, and the Sources of Social Power: Reflections on Michael Mann and Henri Lefebvre", *Rivista di Storia delleldee* 2:1.
- SİLVER, Hilary (1994). "Social Exclusion and Social Solidarity", *International Labour Review*, Cilt 133, Sayı: 5-6.

